

TILSHUNOSLIK SOHASIDA “TERMIN” TUSHUNCHASI TA’RIFI

Dadabayeva Shirin Shuhratovna

Farg’ona Davlat Universiteti,

O’qituvchi

Xaydarova Zulfiniso Zaylobidin qizi

FarDU magistranti

xaydarovazulfiniso@gmail.com

Annotatsiya. Bu maqolada keng qamrovga ega bo’lgan sohalaridan biri tilshunoslik sohasidagi “termin” tushunchasi haqida ta’riflar ko’rib chiqilgan. Maqolaning maqsadi shundan iboratki, termin so’ziga berilgan turli olimlarning turli qarashlari mavjud bo’lib, ularni tahlil qilishdan iborat hisoblanadi.

Kalit so’zlar: termin ta’rifi, terminologiya, etimologiya, lug’atlar, terminologik sistemalar, maxsus lug’aviy birliklar va turli tushunchalar.

Annotation. This article reviews the concept of "terminology" in the field of linguistics, one of the most comprehensive areas. The aim of the article is to analyze the various definitions given by different scholars to the word 'termin', as there are multiple perspectives on the term

Key words: definition of terms, terminology, etymology, dictionaries, terminological systems, specialized lexical units, and various concepts.

Аннотация. В этой статье рассматривается понятие "термин" в области лингвистики, одной из наиболее обширных областей. Цель статьи — проанализировать различные определения, данные разными учеными слову "термин", так как существуют разные точки зрения на этот термин.

Ключевые слова: определение терминов, терминология, этимология, словари, терминологические системы, специализированные лексические единицы и различные концепции.

Tilshunoslik sohasi haqida so’z yuritar ekanmiz, avvalo, tilshunoslik atamasini yanada kengroq yoritishimiz lozim. Tilshunoslik atamasi tilni ilmiy o’rganish ma’nosida qo’llaniladi. Shuningdek, tilshunoslik sohasi so’zlar bilan

qanday aloqa qilishning tuzilmalari, qoidalari va shakllarini o'rganishga yo'naltirilgan sohadir.

Bizning talaffuz qilayotgan tovushlarimiz, his-tuyg'ularimizni yetkazish uchun turli xil so'zlardan foydalanish usulimiz va atrof-muhit bilan bizning qilayotgan muloqot manbaalarimizning barchasi mana shu tilshunoslik sohasining asosiy o'rganish obyektlari hisoblanadi. Bu jihatlarning barchasi tilshunoslikning bir qismi bo'lib, u qiyosiy tilshunoslik, tarixiy tilshunoslik, sotsiolingvistika va psixolingvistika kabi kichik sohalarga bo'linadi.

Har bir soha o'zining kelib chiqish tarixiga ega. Tilshunoslik sohasining etimologiyasiga to'xtalib o'tadigan bo'lsak, tilshunoslik sohasi qadimgi sivilizatsiyalardan boshlangan uzoq va boy tarixga ega. Insoniyat tilni o'rganishning dastlabki ma'lum bosqichlaridan biri qadimgi Shumer qabilasidan kelib chiqqan deb tahmin qilinadi, chunki bu qabila yashagan hududlarda til diniy matnlarda va madhiyalarda ishlatilishi uchun o'rganilgan. Shumerlar o'zlarining tillari va adabiyotlarini yozib olish uchun ishlatilgan mixxat yozuvi deb nomlanuvchi murakkab yozuvni ham muloqotga kiritishgan.

Tilshunoslikni o'rganishda termin, konsept va atama kabi tushunchalarni ham uchratishimiz mumkin. Tadqiqotimizning ushbu faslida biz “termin” tushunchasini mohiyatiga to'xtalib o'tamiz.

“Termin” atamasi Aristotelning “Klassik tushunchalar nazariyasi” asarida ilk bor tilga olingan [1;35]. Keyinchalik olim Gottlob Frege 1892 yilda til falsafasida termin va obyekt o'rtasidagi farqni aniqladi. [2;42-55].

Fregening izlanishlariga ko'ra, birlik fikrni ifodalovchi har qanday jumla Obyektni bildiruvchi ifodadan (u tegishli nom yoki aniq artikl bilan umumiy atama bo'lishi mumkin) terminni bildiruvchi predikat bilan birga iborat.

Shunday qilib, tilshunoslik sohasida “termin” ham eski, ham yangi atamadir. Zamonaviy tilshunoslikda terminlarni o'rganish muhim ahamiyatga ega. Biroq, terminlarning asl mohiyatini tushunishga bo'lgan izlanishlar ba'zan turli

ikkilanishlarga sabab bo'ladi. Bu kabi mos kelmasliklar noaniqlik va terminologik chalkashliklarni keltirib chiqaradi.

Tilshunoslikda termin atamasi so'zdan farqli ravishda ancha murakkab tuzilishga ega. Fors tili bo'yicha izlanishlar olib borgan olim X.Mirzaxmedovanning fikricha, ko'pchilik tilshunoslar shuni to'la asos bilan qayd etadilarki, termin, eng avvalo, tilning leksik sistemasi va eng huquqli a'zosi hisoblanadi; u bir ma'noli bo'lishi hamda fan, texnika va madaniyatning u yoki bu sohasidagi muayyan tushunchani aniq ifoda etishi zarur. Terminologik sistemalar yagona lisoniy sistema doirasida yuzaga keladi va rivojlanadi hamda uning umumiy qonuniyatlariga bo'ysunadi. Termin bilan so'z o'rtasida o'tib bo'lmas chegara yo'q, ular o'rtasida “shaklan ham, mazmunan ham” jiddiy bir tafovut yo'q, aslida termin ham so'zdir, faqat “so'zning maxsus, alohida turidir”. [3;14].

Demak, “termin” oddiy so'z bo'lib, “tilga aloqador biron-bir hodisa unga begona emas”. Biroq, shuni ta'kidlab o'tish kerakki, “terminlar alohida vazifa bajaruvchi so'zlar toifasiga kiradi”. Birinchidan, terminlar oddiy so'zga qaraganda o'ta tor ma'noga egadir, ma'no chegaralari ancha aniq va ravshanligi bo'ladi. Sinonimlik hodisasining bo'lmasligi va bir ma'nolilikni uchrashi ham aynan terminning o'ziga xos xususiyatlaridan biri sanaladi.

Terminga berilgan izohlarni tahlil etar ekanmiz, ularning hammasi ham tilshunos olim D.P.Gorskiyning nazariyalarini to'g'ri ekanligini ko'rsatib berolmaydi. Tahlillar asosida esa, terminga berilgan ta'riflarni quyidagi turlarga ajratish mumkin:

- a) asosiy, aniq va batafsil mantiqqa asoslangan ta'riflar;
- b) terminga xos asosiy belgilarni tasvirlash orqali berilgan ta'riflar;
- v) termini tilning boshqa birligiga qarama-qarshi qo'yish orqali berilgan ta'riflar;
- g) olimlarning muayyan tadqiqotlari doirasidagina amal qilishi nazarda tutilgan “ishchi” ta'riflar.

Yuqorida keltirilgan izohlar, ta'riflardan ma'lumki, termin ta'rifi xususida ilmiy adabiyotlarda ko'pdan-ko'p fikr va baxs-munozaralar bildirilgan. Shunga

qaramay, termin va atama soʻzlarini bir-biridan farqlab ishlatish maqsadga muvofiqdir. Deyarli barcha taʼriflarda termin maxsus fan sohasiga doir tushunchani ifodalovchi soʻz yoki soʻz birikmasi tarzida tavsiflanadi. Termin oʻzlashmasini ilmfan, texnika sohalari yoki tarmoqlarida qoʻllanuvchi soʻz va soʻz birikmalari, atama soʻzini shartli ravishda qoʻyilgan nomlar (nomenklatura, nomenlar), xususan, geografik obyektlar, joy nomlari (toponimlar), arabcha istiloh oʻzlashmasini esa tarixiy terminologiya aspektidagi izlanishlar, tarixiy manbalar matnidagi tushunchalarga nisbatan ishlatish oʻzini oqlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI:

1. Abdulvohidova N. S., Qodirova M. T. Aviatsiyaga oid terminlarning inglizcha-oʻzbekcha lugʻati – T: 2022.
2. Nurmonov A. Struktur tilshunoslik: ildizlari va yoʻnalishlari. – T.: Taʼlim, 2009, 160 b.
3. Z. Xolmanova. Tilshunoslik nazariyasi: darslik.-Toshkent: Nodirabegim, 2019. – 260 b.
4. Toʻxliyev N., Shorahmedov D. A., Aminov M. N., Niyozov A. “Oʻzbek tilining izohli lugʻati” - T.: “Oʻzbekiston milliy ensiklopediyasi” Davlat ilmiy nashriyoti, 2006. - 680 b.
5. Хамидулла Дадабоев. / Ўзбек терминологияси //-Т:2019.-8 с.
6. Usmonova, D., & Turgʻunova, F. (2023). TILSHUNOSLIKDA “KONSEPT” TUSHUNCHASI VA UNING STRUKTURASI. *Евразийский журнал социальных наук, философии и культуры*, 3(4 Part 2), 162-166.
7. Dadabaeva, S. (2020, December). COMPARISON APPROACH AND ITS EXPRESSOR LANGUAGE TOOLS. In *Конференции*.
8. Dadabaeva, S. (2021). COMPARATIVE RELATIONS AND THEIR UNIVERSAL FEATURES. *Scientific journal of the Fergana State University*, (1), 25-25.
9. SH, D. S. (2023). Comparative Compound Sentence. *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769), 1(6), 257-260.

10. Дадабаева, Ш., & Аҳмедова, М. (2023). ҚИЁСИЙ СОДДА ГАПЛАРДА ШАКЛ ВА МАЗМУН МАСАЛАСИ. *BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI*, 3(5), 57-60.
11. Dadabayeva, S. (2023). Comparative Lexico-Morphological Means in Languages. *Texas Journal of Multidisciplinary Studies*, 19, 63-68